

EVROPSKA KOMISIJA

Brisel, 6. oktobar 2020.
SWD(2020) 223 final

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Smjernice za provedbu Zelene agende za Zapadni Balkan

i prateća

**Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i
socijalnom odboru i Odboru regija**

Ekonomski i investicijski plan za Zapadni Balkan

{COM(2020) 641 final}

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Dekarbonizacija: klima, energija, mobilnost.....	2
3. Cirkularna ekonomija	7
4. Uklanjanje onečišćenja: zrak, voda i tlo.....	9
5. Održivi prehrambeni sistemi i ruralna područja.....	12
6. Biodiverzitet: zaštita i obnova ekosistema	14
7. Mehanizmi provedbe	15
8. Instrumenti finansiranja	20

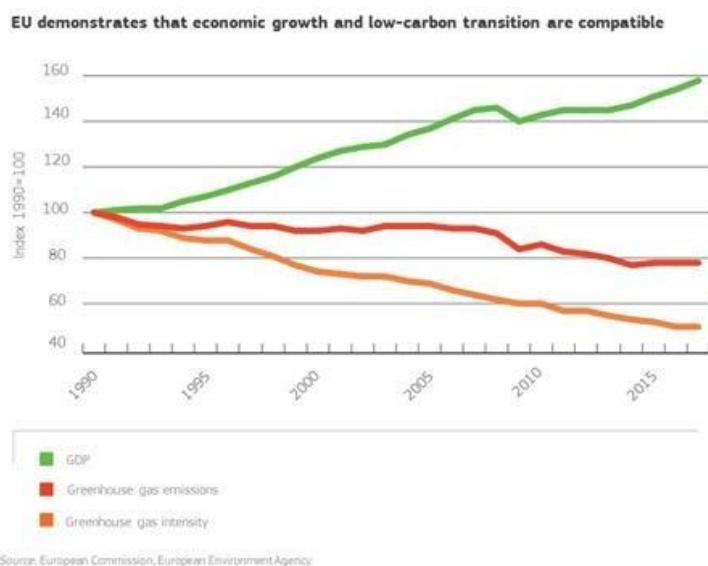
1. Uvod

Ovaj radni dokument osoblja (SWD) detaljnije opisuje radnje koje se odnose na **Zelenu agendu za Zapadni Balkan**, a koje su uključene u Komunikaciju o ekonomskom i investicijskom planu za Zapadni Balkan koju je usvojila Evropska komisija. Pored toga, detaljno opisuje sljedećih pet stubova Zelene agende: (1) klima, uključujući dekarbonizaciju, energiju i mobilnost, (2) cirkularna ekonomija, koje se posebno bavi otpadom, recikliranjem, održivom proizvodnjom i učinkovitom upotrebom resursa, (3) biodiverzitet, s ciljem zaštite i obnavljanja prirodnog bogatstva regije, (4) borba protiv onečišćenja zraka, vode i tla i (5) održivi prehrambeni sistemi i ruralna područja. Digitalizacija će biti ključni pokretač za navedenih pet stubova u skladu s konceptom neodvojive zelene i digitalne tranzicije. Ciljevi ovih stubova trebali bi se ostvariti kroz konkretne akcije, a podržavat će ih mehanizmi i finansijski instrumenti navedeni u sljedećim odjeljcima.

2. Dekarbonizacija: klima, energija, mobilnost

Klimatske promjene

- Zapadni Balkan jedna je **od regija u Evropi koja je najviše pogođena efektima klimatskih promjena**. Predviđanja su da će se ovaj trend nastaviti, a procjenjuje se povećanje temperature od 1,7 – 4,0°C, pa čak i preko 5,0°C do kraja stoljeća¹, ovisno o globalnim naporima usmjerenim ka smanjenju emisije stakleničkih gasova.
- **Pariški sporazum**, kojeg su ratificirali pet partnera sa Zapadnog Balkana, obavezuje svoje potpisnice da poduzmu mjere kako bi osigurale da se globalno prosječno povećanje temperature zadrži znatno ispod 2° i da nastave raditi na zadržavanju globalnog zagrijavanja na 1,5°. U skladu s Evropskim klimatskim zakonom, klimatska neutralnost odrazit će se na bilateralne odnose EU i pristupne pregovore sa zemljama zapadnog Balkana, koje bi već sada trebale krenuti s transformacijom svojih društava u tom pravcu.

- Postizanje klimatske neutralnosti do 2050. podrazumijeva dalekosežne promjene u načinu na koji živimo danas, zbog čega Komisija predlaže **smanjenje emisija stakleničkih gasova za 55% do 2030**. Ovaj ambiciozniji cilj za sljedeću deceniju dovest će Evropsku uniju na uravnoteženi put klimatske neutralnosti do 2050. godine.

¹ <https://www.rcc.int/news/383/rcc-publishes-study-on-climate-change-in-the-western-balkans-alarming-increase-od-temperature-na-cijelom-teritoriju>

- Do sada je Evropska unija predvodila put ka tranziciji prema klimatski neutralnoj privredi i u tom smislu ima mnogo iskustva u oblasti **dokidanja ovisnosti privrednog rasta od upotrebe resursa**. Iskustvo, znanje i resursi Evropske unije mogu podržati zemlje zapadnog Balkana u njihovim naporima da poboljšaju otpornost i da se prilagode neizbježnim utjecajima klimatskih promjena, uz istovremeno postizanje sinergije s ciljevima čistog zraka (pristup 'jedna atmosfera').
- Saradnja na nivou politika i pružanje održivih alternativa fosilnim gorivima mogu biti od ključnog značaja da se partnerskim zemljama pomogne da **preispitaju neodržive infrastrukturne i energetske investicije**. Bit će potrebna tehnička i finansijska pomoć kako bi se iskoristio ogroman potencijal novog ekonomskog modela utemeljenog na održivosti i klimatskoj neutralnosti.
- Klimatske promjene i dalje će stvarati značajan stres u Evropi, uprkos naporima za ublažavanje posljedica. Stoga je ključno raditi na **jačanju otpornosti na klimatske promjene, odnosno na izgradnji otpornosti, prevenciji i pripravnosti** na klimatske promjene u regiji. U tom smislu, privatni sektor treba uključiti kroz ulaganja u otpornost i razvoj mehanizama za prenos rizika od prirodnih katastrofa.
- Prisutna je sve veća saglasnost oko toga da će **cijena ugljika** biti važan instrument u postizanju klimatskih ciljeva. Treba istražiti mogućnosti da se Zapadni Balkan što prije uključi u **Sistem za trgovanje emisijama**. To bi mogao biti ključni alat za stvaranje ekonomskih poticaja za klimatske akcije i olakšavanje prelaska na klimatsku neutralnost.
- Da bi bio uspješan, prelazak na klimatsku neutralnost mora biti **socijalno pravedan i uključiv**. Valja istaći da ne ulaze sve zemlje i regije u tranziciju sa iste tačke niti imaju istu mogućnost odgovora, a najranjiviji su oni koji su najizloženiji štetnim efektima klimatskih promjena. Mogao bi se istražiti sistem koji je ekvivalentan Evropskom mehanizmu pravedne tranzicije koji je predviđen Evropskim zelenim planom.
- Ove će promjene zahtijevati podršku građana. Prema anketi koju je provela Evropska unija², 93% građana EU smatra klimatske promjene ozbiljnim problemom. Slično istraživanje provedeno na Zapadnom Balkanu 2019.³ otkriva da samo 65% stanovništva regije klimatske promjene smatra prijatnijom. **Evropski sporazum o klimi**, koji je proširen

INICIJATIVE

- Olakšati brzo **usklađivanje sa Evropskim propisom o klimi**
- Pomoći partnerima u pripremi i provedbi **dugoročne strategije prilagođavanja klimatskim promjenama** u cilju povećanja otpornost, naročito kroz ugradnju elementa klimatske otpornosti u investicije
- Pružiti tehničku pomoć u oblasti **Sistema za trgovinu emisijama i alternativama fosilnim gorivima**
- Istražiti mogućnosti za rano **uključivanje Zapadnog Balkana u Sistem EU za trgovinu emisijama**, ako je potpuno usklađen
- Uključiti regiju u **Evropski sporazum o klimi** i njegove aktivnosti

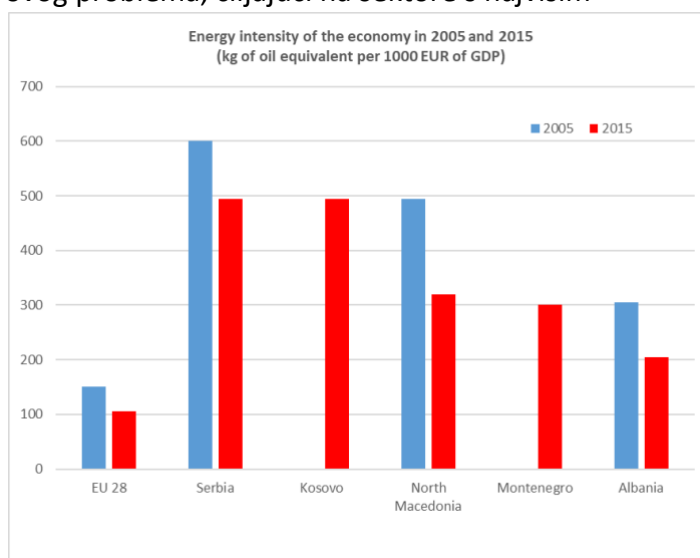
na regiju, mogao bi biti alat za podizanje svijesti i osiguravanje podrške civilnog društva i pojedinačnih građana.

² Posebni izvještaj Eurobarometra 490 "Klimatske promjene" iz aprila 2019.

³ Balkanski barometar 2019 <https://www.rcc.int/pubs/89/balkan-barometer-2019-public-opinion-survey>

Prelazak na čistu energiju

- Ugalj je i dalje ključan za energetski sektor na Zapadnom Balkanu i učestvuje s oko 70% u proizvodnji električne energije u regiji, a u nekim zemljama čak 97%. Albanija, sa snažno razvijenim hidrosektorom, značajna je iznimka.
- Na Ministarskom sastanku u Podgorici u februaru 2019. godine vlade zemalja zapadnog Balkana **obavezale su se na prelazak na čistu energiju** i održivi razvoj. Ova tranzicija trebala bi smanjiti uvoz energije, razviti obnovljive izvore energije, ojačati regionalnu energetsku sigurnost, otkočiti veći privredni rast⁴, te riješiti trajne izazove zagađenja zraka i s njim povezane zdravstvene probleme.
- Iako je postignut značajan napredak u poboljšanju povezivosti između partnera sa Zapadnog Balkana, regionalno energetsko tržište tek treba uspostaviti. U tom smislu, **regionalni pristup upravljanju infrastrukturuom i planiranju** temelj je učinkovito iskorištavanje resursa i smanjenje troškova. **Energetska učinkovitost**, kao preduvjet za postizanje dekarbonizacije uz najnižu moguću cijenu, mora biti integrirana u buduću energetsku politiku i odluke o ulaganjima. Podatkovne i elektronske komunikacijske tehnologije mogu podržati dekarbonizaciju energetskog sistema, a dostupnost i međusektorska razmjena podataka na siguran i pouzdan način može olakšati inovativna rješenja. Pripremom i podnošenjem **nacionalnih energetskih i klimatskih planova i ciljeva** pokazat će se predanost rješavanju ovog problema, ciljajući na sektore s najvišim potencijalom uštede energije.
- **Obnovljivi izvori energije** već čine značajan udio u miksu električne energije u nekim ekonomijama regije. S obzirom da na slici dominiraju hidroenergija i bioenergija, važno je diverzificirati te izvore i iskoristiti potencijal sunca i vjetra. Uvođenje savremenih tehnologija mora biti popraćeno boljim **investicijskim okruženjem**.
- **Prirodni gas** također može biti odskočna daska u postepenoj dekarbonizaciji, posebno za one partnere koji se najviše oslanjaju na ugalj, pod uvjetom da su dostupna odgovarajuća tržišta, finansiranje i stručnost. Treba poticati uspostavu jasnih standarda i pragova za ocjenu spremnosti takvih projekata za tranziciju.

⁴ IRENA-ina studija REmap pokazuje visok potencijal regije za troškovno konkurentan razvoj obnovljivih izvora energije, s 43% isplativog potencijala obnovljivih izvora za WB6 do 2030.: <https://irena.org/remap>

- Bitan element u ovom kontekstu mogu biti smanjenje troškova kapitala, usklađivanje regulatornih okvira i olakšavanje pristupa finansiranju za nabavku uređaja.
- Potrebno je učiniti više u pogledu mjera za izgradnju povjerenja kako bi se potrošači potaknuli da se više okreću obnovljivoj energiji i stimulirao razvoj odgovarajuće mreže.
- Transformacija energetske intenzivnih industrija prema klimatskoj neutralnosti zahtijevaće integrirane akcije, uključujući npr. stvaranje tržišta za klimatski neutralne proizvode, razvoj novih tehnologija i ubrzanje njihovog preuzimanja, kao i osiguranje dostupnosti klimatski neutralne energije i sirovina po globalno konkurentnim cijenama.
- **Energetsko siromaštvo** društvena je dimenzija energetske tranzicije za koju će se morati naći rješenje kada je riječ o domaćinstvima koja ne mogu priuštiti ključne energetske usluge kako bi se osigurao osnovni životni standard i podrška građana. Potrebno je osmisliti učinkovite programe kroz koje će se riješiti pitanje pristupačnosti, smanjiti računi za energiju i pomoći okolišu.
- **Građevinski sektor** jedno je od ključnih područja gdje se mogu ostvariti najveće uštede u troškovima energije. Za ostvarivanje većeg stepena obnove kako privatnih tako i javnih objekata kroz privlačenje javnog finansiranja mogu se koristiti različiti finansijski instrumenti (garancije, ugovori o energetskej učinkovitosti, finansiranje na temelju poreza i računa). Energetska učinkovitost zgrada može se poboljšati za 15-25% kroz digitalne nadogradnje, koje istovremeno mogu omogućiti rad na daljinu, telezdravstvo i teleobrazovanje. Proširenjem "Vala obnove EU" na Zapadni Balkan mogla bi se potaknuti ulaganja i otvoriti radna mjesta.
- Istovremeno, veća cirkulacija i učinkovitija upotreba materijala predstavljaju nove mogućnosti za daljnje smanjenje emisije stakleničkih gasova u zgradama. U tom pravcu, treba promovirati i podržavati sveobuhvatne pristupe usmjerene na učinkovitost materijala tokom cijelog životnog ciklusa zgrada, na primjer tokom renoviranja.
- Konačno, bilo bi korisno proširiti sve dimenzije **Energetske unije** na Zapadni Balkan: podrška energetskej sigurnosti, integraciji tržišta i energetskej tranziciji, energetskej učinkovitosti i obnovljivim izvorima energije. EU bi trebala podržati izgradnju kapaciteta energetske regulatora i operatora prenosne sistema kako bi mogli u potpunosti sudjelovati u mrežama na nivou Evropske unije.

INICIJATIVE

- Nastaviti pomagati partnerima u **usklađivanje sa pravnom stečevinom u oblasti dekarbonizacije** energetskeg sektora u okviru Energetske zajednice
- Pomoći partnerima u izradi **Nacionalnih energetskeg i klimatskeg planova**
- Pomoći partnerima u izradi programa **obnove privatne i javne zgrade** i osiguravanje odgovarajućeg finansiranja, širenjem "Vala obnove EU" na Zapadni Balkan
- Pomoći partnerima u provedbi programa koji se bave rješavanjem **energetskeg siromaštva** u regiji
- Povezati partnere Zapadnog Balkana s **inicijativom EU za rudarske regije u tranziciji**
- Izvršiti procjenu **socioekonomskog utjecaja** dekarbonizacije u regiji

Pametna i održiva mobilnost

- Cestovne, željezničke i veze unutarnjim plovnim putovima na Zapadnom Balkanu nedovoljno su razvijene zbog nedovoljnih ulaganja i lošeg održavanja. Željeznica je još uvijek jako ovisna o fosilnim gorivima, a preko 30% osnovne TEN-T mreže i oko 50% sveobuhvatnih mreža nije elektrificirano. Zeleni plan će biti prilika da se **preispitaju opće prometne strategije** i promovira zelenija i održivija prometna mreža.
- Glavni prioritet u tom pogledu ostaje **revitalizacija željezničke mreže**. Regionalna željeznička strategija i pripadajući akcijski plan imaju za cilj učiniti željeznicu vjerodostojnom i održivom alternativom cestovnom prometu.
- Fokus bi trebao biti na implementaciji rješenja **inteligentnog transportnog sistema (ITS)** koji će transportne operacije učiniti učinkovitijima i smanjiti emisije CO₂. Široka dostupnost i korištenje podatkovnih tehnologija u sistemima javnog prevoza ima potencijal da te sisteme učini pametnijima, manje zagađujućim i prilagođenim korisnicima.
- Potrebno je promovirati **rješenja multimodalnog transporta i promjenu načina prevoza** kroz ciljne politike, uključujući ulaganja u unutarnje plovne putove. Infrastrukturne veze između luka na moru/unutarnjih plovnih putova i željezničke mreže trenutno su slabe ili uopće ne postoje.
- U regiji je zastupljena zastarjela i nerazvijena **transportna logistika**. Poboljšanjem operativne logistike i korištenjem savremenog softvera na graničnim prelazima kako unutar regije tako i između regije i EU, također bi se moglo poboljšati stanje okoliša.
- **Čišća goriva i veća učinkovitost goriva** također mogu doprinijeti smanjenju utjecaja prometa na okoliš i zdravlje na Zapadnom Balkanu. Komunikacija EU-a o čistoj energiji za promet⁵ mogla bi biti referentna točka za regiju zapadnog Balkana.
- **Naplata za korištenje infrastrukture**, npr. putem vinjeta ili elektronskih cestarina, još je jedan učinkovit alat kojim bi se moglo utjecati na cijenu prevoza i potražnju za zelenijim prevozom. To bi također mogao biti izvor finansiranja za održavanje postojeće infrastrukture.
- **Inovativnim rješenjima** mogli bi se testirati neki od ovih obrazaca potrošnje, vodeći pri tome računa da se potrebe mobilnosti i dalje zadovolje. Pametna mobilnost može kombinirati različite načine i opcije prevoza (javni prevoz, dijeljenje automobila, usluge iznajmljivanja automobila, taksi i programe javnih bicikala/gradske mobilnosti) kako bi se zadovoljile potrebe mobilnosti korištenjem informatičkih tehnologija.

INICIJATIVE

- Aktivno podržati provedbu **regionalnog akcijskog plana za željezničke reforme**,
- Definirati željezničke teretne koridore i opću **strategiju za povećanje željezničkog kapaciteta i razvoj ekološki prihvatljivijih načina prevoza**;
- Osigurati provedbu tehničkih standarda EU u svim vidovima prevoza, posebno u **Evropskom sistemu upravljanja željezničkim prometom**;
- Aktivno podržati provedbu **regionalnog akcijskog plana za olakšavanje prometa, uključujući granične prelaze**, s ciljem osiguravanja resursno efikasnih prometnih operacija;
- Podržati provedbu **akcijskog plana sigurnosti na cestama i akcijskog plana za ceste, uključujući održavanje i otpornost cesta**;
- Pomoći partnerima u izradi i provedbi **planova otpornosti na klimatske promjene za njihove nacionalne prometne mreže**;
- 5 Provedba **planova održive urbane mobilnosti** za glavna urbana područja regije podržane digitalnim platformama za pametne gradove i posebnim aplikacijama.
- Podržati regiju u planiranju i provedbi **rješenja za održivu mobilnost**, uključujući infrastrukturu za alternativna goriva, stanice za punjenje itd.

3. Cirkularna ekonomija: održiva proizvodnja i potrošnja

Resursi, proizvodnja i inovacije

- Polovina ukupnih emisija stakleničkih gasova proizilazi iz vađenja i prerade sirovina. Nije moguće postići cilj klimatske neutralnosti bez potpunog prelaska na cirkularnu ekonomiju. Novi akcijski plan cirkularne ekonomije u srži je Evropskog zelenog plana, odnosno smjernica EU za klimatsku neutralnost. Model cirkularne ekonomije, u kojem **se vrijednost i resursi održavaju u privredi što je duže moguće i gdje je nastajanje otpada svedeno na minimum**, smanjuje pritiske na prirodne resurse, istovremeno potičući održivi rast i otvaranje radnih mjesta. To može dati odlučujući doprinos dekarbonizaciji privrede.
- Kako bi se postigla kružnost, potrebno je poduzeti mjere za rješavanje cjelokupnog životnog ciklusa proizvoda, od dizajna i proizvodnje do potrošnje, popravke, ponovne upotrebe, recikliranja i vraćanja resursa u ekonomiju. Sprječavanje stvaranja otpada je ključno, ali kad otpad već nastane, potrebno ga je pretvoriti u visokokvalitetne resurse. **Regija mora potražiti opcije za smanjenje potrošačkog učinka i povećanje stope kružne upotrebe materijala**, što će zauzvrat potaknuti privredni rast. To treba učiniti u punoj saradnji s interesnim grupama i preduzećima.
- **Osiguravanje održivog snabdijevanja sirovinama**, posebno kritičnim, kroz diverzifikaciju ponude iz **primarnih i sekundarnih izvora**, preduvjet je za prelazak na cirkularnu ekonomiju. Još jedan od uvjeta je povećanje **produktivnosti resursa unutar ekonomije**, odnosno, najbolje moguće iskorištavanje sirovina izvađenih s domaćeg područja lokalne ekonomije. Ekonomije zapadnog Balkana trenutno se nalaze na nižoj granici produktivnosti resursa, s vrijednostima (0,35 eura/kg) koje su znatno ispod prosjeka Evropske unije (2,07

aura/kg⁵). Treće, **resurse treba zadržati u ekonomiji** što je duže moguće, maksimalno iskorištavajući njihovu vrijednost i svodeći na minimum stvaranje otpada. To podrazumijeva dobar dizajn proizvoda, učinkovitu upotrebu materijala i energije, dug životni ciklus, dobro osmišljena kružna industrijska mjesta, nove poslovne modele i, kada proizvod na kraju postane otpad, učinkovito recikliranje kako bi se dobile visokokvalitetne sekundarne sirovine.

- Budući da se industrijski sektori razlikuju kada je riječ o korištenju resursa, stvaranju otpada i upravljanju, vlasti zemalja zapadnog Balkana koje izdaju zahtjeve za dozvole za industrijska postrojenja trebale bi njegovati najbolje prakse Evropske unije u različitim industrijskim sektorima kroz **'referentne dokumente o najboljim raspoloživim tehnikama'** (BREF-ovi). Cirkularna ekonomija promiče **inovativne i učinkovitije načine proizvodnje i potrošnje**, a preduzeća i potrošače na Zapadnom Balkanu treba poticati da ih usvoje. **Domaća mala i srednja poduzeća trebala bi imati koristi od poslovnih prilika** povećane učinkovitosti resursa i tražiti pristup inovativnim tehnologijama. Također, treba poticati bolje korištenje EU-ovog sistema upravljanja okolišem i neovisnog ocjenjivanja (EMAS).
- Potrebno je poduzeti dodatne napore na izradi sveobuhvatnog pristupa kojim će se njegovati **održivi načina života i potrošnje**, i usmjeravati **potrošači i javni organi** ka održivim izborima.
- **Industrijska politika** bit će ključna za ostvarivanje Zelene agende za Zapadni Balkan. Integracija s unutarnjim tržištem Evropske unije znači integraciju s njegovim industrijskim ekosistemima koji se transformiraju u duhu Zelenog plana Evropske unije. To podrazumijeva ne samo potrebu za zelenom modernizacijom preduzeća već i ulaganja u kooperativne veze u industrijskim ekosistemima kao što su inovacije, direktna strana ulaganja, izvozni preduvjeti i razvoj vještina. Njihov zeleni fokus može se temeljiti na strategiji pametne specijalizacije ekonomija i regija.
- U posljednjih deset godina, ekonomije zapadnog Balkana značajno su napredovale na polju **inovacija**. Međutim, da bi Zapadni Balkan sustigao druge evropske regije, mora ostvariti održivi godišnji rast BDP-a od oko 7%. Izvoz je trenutno i dalje fokusiran na proizvode srednje i niske tehnologije, a inovativni napor uglavnom udovoljavaju tradicionalno jakim sektorima. Iako neke ekonomije zapadnog Balkana bilježe porast patentne aktivnosti, intenzitet patentiranja u regiji je još uvijek nizak, dok s druge strane proizvodnja naučnih publikacija pokazuje stabilan trend rasta. Dakle, provedba učinkovitih inovativnih mjera je ključna. Nadalje, **istraživački i inovacijski sistemi** u regiji moraju nastaviti preusmjeravati fokus na preduzeća kako bi se osigurala bolja ravnoteža između napora javnog i privatnog sektora. Konačno, promoviranje strateškog zelenog pristupa u vođenju **javne nabavke** omogućit će odgovorniji i održiviji način trošenja javnog novca, podržat će ulaganja i može pomoći u izjednačavanju uvjeta tako što će osigurati da svi ponuđači moraju slijediti iste standarde.

---

⁵ Eurostat

Otpad i plastika

- Tokom posljednjih godina proizvodnja otpada na Zapadnom Balkanu u stalnom je porastu zbog privrednog razvoja i povećane potrošnje, koja je trenutno na oko 1000 kg po stanovniku. Iako je to još uvijek niže od prosjeka EU od 1700 kg po stanovniku, **vrlo niske stope recikliranja** (ispod 3%, u usporedbi s prosjekom EU od 44%) rezultiraju većom količinom otpada po glavi stanovnika koji se ne reciklira.
- Potrebno je uložiti značajne napore i investicije u uspostavu centara za upravljane otpadom i funkcionalnih postrojenja za reciklažu kako bi zemlje mogle koristiti postojeće resurse koji trenutno završavaju na odlagalištima ili spalionicama (stope odlaganja otpada u regiji su preko 90%). Zapadni Balkan će morati implementirati **programe učinkovitog razdvajanja otpada**, barem za papir, metal, plastiku, staklo i bio-otpad, koji su ključni za kvalitetno recikliranje, te uspostaviti ugrađene ekonomske poticaje za smanjenje proizvodnje otpada (npr. programe „plati koliko baciš“) i bolju obradu otpada (npr. naknade za odlaganje otpada/spaljivanje), kao i učinkovite programe proširene odgovornosti proizvođača.
- Zapadni Balkan će se morati uskladiti sa zakonodavstvom o jednokratnoj plastici i morat će u potpunosti implementirati modernizirano **zakonodavstvo Evropske unije o otpadu**, uključujući i njegove ciljeve za recikliranje i smanjenje odlagališta.
- **Rijeke** u regiji zapadnog Balkana nose nesrazmjerne količine otpada u Jadransko i druga mora. Loše prakse upravljanja čvrstim otpadom, nedostatak infrastrukture i svijesti šire javnosti o posljedicama njihovih postupaka znatno pogoršavaju stanje. Pročišćavanje otpadnih voda u regiji je vrlo slabo ili ga uopće nema. Smeće iz ribolova i transporta u Jadranskom moru dodatno doprinose problemu. Morski i obalni plastični otpad kritični je problem regije u kojoj je obalni turizam važan izvor prihoda.

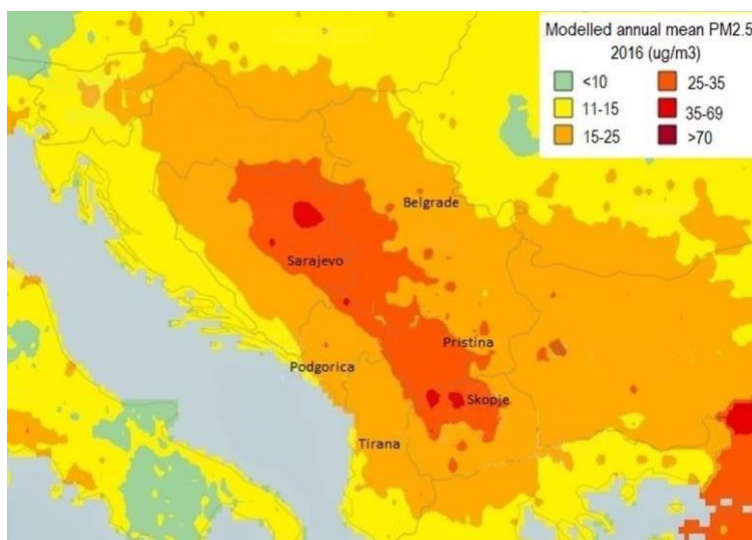
INICIJATIVE

- Podržati regiju u poboljšanju **održivost proizvodnje sirovina**
- Raditi na integraciji Zapadnog Balkana u **Industrijski lanac snabdijevanja EU**, posebno za ključne industrijske ekosisteme kao što su obnovljiva energija, tekstil, turizam, digitalna industrija, industrija mobilnosti, transportna, automobilska i energetski intenzivna industrija;
- Podržati regiju u izradi **strategija cirkularne ekonomije** koje će sagledati cjelokupni životni ciklus proizvoda, sprječavanje nastanka otpada, moderno upravljanje otpadom i recikliranje, kao i ponovnu upotrebu, popravku i ponovnu proizvodnju.
- **Inicijative usmjerene na potrošače** u cilju podizanja svijesti građana o otpadu, razdvajanju otpada i održivoj potrošnji
- Pomoći regiji u pripremi i provedbi programa **prevencije otpada, strategija upravljanja otpadom i recikliranja** i programa za ponovnu upotrebu, popravke i proizvodnju
- Nastaviti podržavati izgradnju i održavanje **infrastrukture za upravljanje otpadom**
- Razviti **regionalni sporazum za sprječavanje onečišćenja plastikom**, uključujući posebno rješavanje prioritetnog pitanja morskog otpada
- Podržati uspostavu održivog razvoja i politike inovacija za ekonomije kroz provedbu
- **Strategije pametne specijalizacije**

4. Uklanjanje onečišćenja: zrak, voda i tlo

Zrak

- Zagađenje zraka na Zapadnom Balkanu i dalje je jedno od najvećih u Evropi i ima direktan utjecaj na zdravlje građana. Vrlo **visoke koncentracije čestica** onečišćenja uglavnom su posljedica emisija iz industrijskih postrojenja (kao što su elektrane na uglj), grijanja domaćinstava (naročito peći i kotlovi na drva i uglj, kao i izgaranja kućnog otpada) i prometa (starija vozila). Štaviše, prekogranično onečišćenje događa se ne samo među zemljama Zapadnog Balkana već i između regije i EU.⁶

Modelirana srednja godišnja koncentracije PM_{2.5} u regiji ZB, 2016.

Izvor: Svjetska zdravstvena organizacija

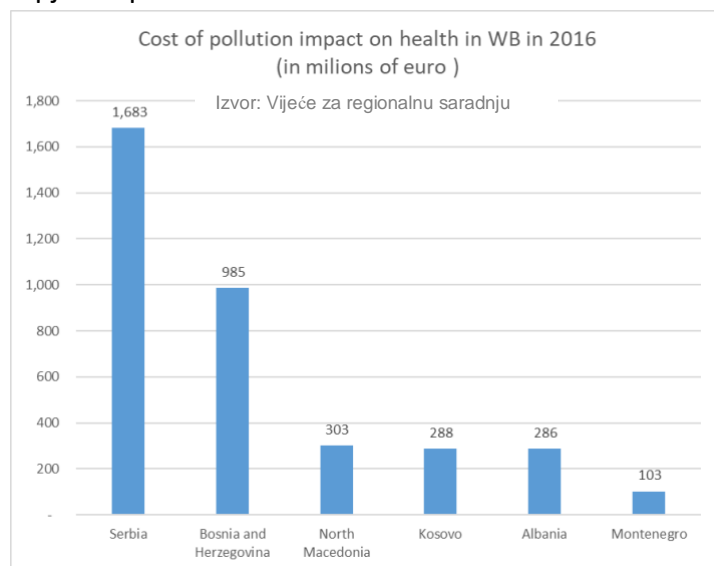
- U svojim nastojanjima da provedu zakonodavstvo o kvaliteti zraka, zemlje Zapadnog Balkana moraju osigurati **praćenje i procjenu kvalitete zraka** kroz savremeni i prošireni sistem praćenja, upravljanja kvalitetom zraka i izvještavanjem, odnosno kroz izradu i provedbu planova za kvalitetu zraka kako bi se uskladili sa standardima kvalitete zraka iz Direktiva o kvaliteti zraka⁷.
- Potrebno je ostvariti napredak u uspostavljanju **registra emisija i izvještavanju i prognoziranju emisija** kao i u izradi nacionalnih programa kontrole onečišćenja zraka u skladu s Direktivom o nacionalnim gornjim granicama emisija.⁸ Što se tiče industrijskih emisija, regija sporo napreduje u pogledu osiguranja učinkovite provedbe **Direktiva o industrijskim emisijama**. U tom smislu, potrebna su dodatna ulaganja i izgradnja kapaciteta. Pored toga, primjena najboljih dostupnih tehnika (BAT-ova) od ključnog je značaja, naročito kada se razmatraju ulaganja u nove projekte.
- Glavni izazov je jaz u provedbi, jer svi partneri sa Zapadnog Balkana **bilježe prekoračenja standarda kvalitete zraka za najmanje jednu onečišćujuću tvar na barem jednom mjestu** (a često i nekoliko zagađivača na nekoliko lokacija). Ovaj jaz u provedbi najizraženiji je za čestice (PM), azot dioksid (NO₂), i sumpor dioksid (SO₂). Rješavanje ovih prekoračenja zahtijevat će hitne mjere na različitim nivoima politike za smanjenje emisija iz ključnih sektora identificiranih na temelju usklađenih metodologija.

⁶ JRC, Status onečišćujućih tvari u zraku i stakleničkih gasova na Zapadnom Balkanu (2019.) Izvještaj JRC-a 1186779.

⁷ Direktive 2004/107/EZ i 2008/50/EZ, izmijenjene Direktivom Komisije (EU) 2015/1480.

⁸ Direktiva (EU) 2016/2284 o smanjenju nacionalnih emisija određenih atmosferskih onečišćujućih tvari.

- Politička predanost bit će ključna za uspješnu provedbu Direktiva o kvaliteti zraka i za osiguranje smanjenja ukupnih nacionalnih emisija uključujući emisije onečišćujućih tvari u zrak iz sektora energije, prometa, poljoprivrede i industrije. Potrebno je više truda u određenim područjima kako bi se razvile ažurnije i tačnije procjene emisija⁹. Takav rad bi također omogućio partnerima u regiji da ratificiraju najnovije protokole Konvencije o zraku Ekonomske komisije Ujedinjenih naroda za Evropu (UNECE).

Voda

- Zapadni Balkan dom je nekih od posljednjih netaknutih rijeka kontinenta, ali njihova zaštita i dalje je izazov. Regija predstavlja **17% populacije sliva rijeke Dunav** i 8,5% njegove površine. Visok je udio stanovništva u ruralnim područjima (30 do 50%) koje ima samo **osnovne sanitarne čvorove** i objekte za prikupljanje otpadnih voda, dok se otpadne vode iz urbanih područja uglavnom ispuštaju **bez prethodnog tretmana** putem kanalizacijske mreže¹⁰.
- Potrebno je dodatno kontrolirati rizik od **ispuštanja nitrata i pesticida** u podzemne vode.
- Glavni **pritisci u pogledu količine** odnose se na vodozahvate za industriju, poljoprivredu i javnu vodoopskrbu. Sve češće suše u regiji, koje su prisutne posljednjih godina, dodatno naglašavaju važnost osiguravanja dostupnosti vode i otpornosti na duže staze diljem Evrope.
- Jedinstven izazov za rijeke regije također predstavlja **naglo povećanje hidroenergetskog kapaciteta** u cijeloj regiji, koje je učetverostručeno u periodu od 2015. do 2017. godine, što ima značajne ekološke i društvene utjecaje kako na državnom tako i na širem regionalnom nivou. **Prekogranična vodna saradnja** često je politički osjetljivo pitanje, posebno tamo gdje vodna tijela pokazuju smanjenje nivoa vode zbog klimatskih promjena i prekomjernog zahvatanja ili pogoršanja kvalitete vode u donjim dijelovima vodotoka.
- Glavni zadatak koji predstoji je **provedba zakona o vodama**, što zahtijeva više sredstava za ulaganja u vodnu infrastrukturu i upravljačku strukturu za održivo upravljanje vodama (praćenje i izvještavanje, planiranje, koordinaciju među relevantnim sektorima, kapacitet za procjene utjecaja, itd.). Preciznije, prioritet bi u početku mogao biti ulaganje u infrastrukturu za praćenje na temelju mapiranja potreba na nivou riječnog sliva nakon čega

⁹ Upravljanje otpadnim vodama u dunavskoj regiji: Izazovi i mogućnosti pristupanja EU (2017.)

https://www.umweltbundesamt.at/en/services/services_resources/services_water/ref_watermanagement/

¹⁰ COM(2006)231

slijedi definiranje i provedba odgovarajućih mjera za smanjenje pritisaka na vodna tijela.

Tlo

- Erozijska tla ili **degradacija korištenja zemljišta** smatra se problemom u mnogim planinskim područjima Zapadnog Balkana. Evropska agencija za okoliš zaključila je 2010. da erozije zahvaćaju oko 20% teritorija Srbije i Crne Gore zajedno. Albanija godišnje gubi između 20 i 70 hektara tla.
- Borba protiv degradacije zemljišta i obnova degradiranog zemljišta podrazumijeva **održivu proizvodnju hrane**, poboljšano održivo **upravljanje šumama**, **upravljanje organskim ugljikom u tlu**, očuvanje ekosistema i obnovu zemljišta, smanjenje krčenja šuma i degradacije te smanjenje gubitka hrane i otpada.
- Zapadni Balkan bi mogao poduzeti radnje u pravcu rješavanja problema degradacije zemljišta i dezertifikacije, što može dovesti do posredne koristi i za druge ključne ekološke probleme kao što su onečišćenje vode i nestašica vode te gubitak biodiverziteta, kao što je spomenuto u **Tematskoj strategiji EU o tlu**.¹¹

INICIJATIVE

- Pomoći regiji u izradi i implementaciji **strategija kvalitete zraka**,
- Povećati korištenje najboljih dostupnih tehnika u skladu s Direktivom o industrijskim emisijama
- Akreditacija **mreža za praćenje kvalitete zraka**
- Uključiti regiju u **paneuropske mreže** kroz podršku inicijativama za uklanjanje onečišćenja, npr. kvaliteta zraka: Forum o modeliranju kvalitete zraka (FAIRMODE) i mreža referentnih laboratorija za kvalitetu zraka (AQUILA); Tlo: Mreža Evropskog ureda za tlo (ESBN) itd.
- Podrška **Modernizaciji infrastrukture za praćenje voda**
- **Implementacija** Okvirne direktive o vodama, Direktive o gradskim otpadnim vodama i Direktive o otpadu od vađenja minerala
- Podrška regionalnim i/ili bilateralnim sporazumima i/ili protokolima o prekograničnom onečišćenju voda i izvorima onečišćenja na kopnu
- Ulaganje u **upravljanje otpadom i stajskim gnojivom i postrojenja za pročišćavanje otpadnih voda za ponovnu upotrebu vode u poljoprivredi**
- Ulaganje u **prikupljanje i pročišćavanje gradskih otpadnih voda** uključujući napredni tretman hranjivim tvarima
- Podrška Zapadnom Balkanu u **korištenju i davanju doprinosa potencijalima programa** kao što su Evropski program za promatranje Zemlje, Copernicus i Destination Earth.

5. Održivi prehrambeni sistemi i ruralna područja

- Uz nedostatke koji su identificirani u drugim stubovima, koji se također odnose na prehrambeni sektor (npr. otpad, ambalaža, transport, potrošnja itd.), posebnu pažnju treba posvetiti specifičnosti ovog sektora i ruralnim područjima zapadnog Balkana.
- Poljoprivreda i srodni sektori **još uvijek čine oko 10% bruto domaćeg proizvoda (BDP)**, dok je u nekim zemljama udio poljoprivrede, šumarstva i ribarstva blizu 20% ukupne radne snage (40% u slučaju Albanije).

¹¹ xxx

- Uprkos bogatoj bazi prirodnih resursa, poljoprivredno-prehrambeni sistemi u svim zemljama regije suočavaju se s brojnim izazovima i **duboko ukorijenjenim strukturnim problemima**: veličina poljoprivrednih gazdinstava, produktivnost rada i prinosi su niski zbog loše tehnologije i mnoga domaćinstva se još uvijek bave poljoprivredom za vlastite potrebe.
- Nivo **usklađenosti** Zapadnog Balkana s EU standardima kada je riječ o zdravlju životinja i biljaka, sigurnosti hrane i dobrobiti životinja značajno varira. I dalje je potrebno intenzivno raditi u područjima sigurnosti hrane i dobrobiti životinja. To je naročito važno s obzirom na potrebno usklađivanje s pravnom stečevinom Evropske unije o sigurnosti hrane i strategijom EU-a „od polja do stola“.
- Zajednički izazov je **objekte za preradu hrane** uskladiti sa standardima EU. Istovremeno, potražnja za hranom u regiji je u porastu, kako u pogledu kvantiteta tako i u pogledu kvalitete. Rastuća srednja klasa odlučuje se za zdraviju ishranu, s više hranjivih tvari, uključujući autohtone balkanske prehrambene proizvode. Zajedno s rastućim turističkim tržištem i izvoznim potencijalom, ovo predstavlja veliku priliku za regiju, pod uvjetom da je tranzicija održiva.
- Prilikom postepene transformacije poljoprivredno-prehrambenih proizvodnih sistema na Zapadnom Balkanu bit će potrebno osigurati da **tranzicija ne doprinosi daljnjoj nezaposlenosti ili depopulaciji ruralnih područja** ili propadanju ruralnih krajolika i gubitku biološke raznolikosti. Tome se treba suprotstaviti stvaranjem alternativnih i održivih ekonomskih prilika u ruralnim područjima. Ruralna područja regije zahtijevat će također pomoć u prilagođavanju **na moguće posljedice klimatskih promjena**, što može dovesti do nestašice vode i ekstremnih klimatskih događaja, poput poplava. Podrška lokalnoj upravi i društvenom kapitalu u ruralnim područjima kroz pristup „LEADER“, širenje dobrih praksi i inovacija te umrežavanje omogućit će ruralnim zajednicama da bolje odgovore na ove izazove.
- Pretpristupna pomoć EU, a posebno instrument podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju (IPARD) može se koristiti za pružanje pomoći ekonomijama u regiji da reformiraju i restrukturiraju svoje poljoprivredno-prehrambene sektore kako bi se mogli natjecati na globalnim tržištima nakon što pristupe EU, da povećaju sigurnost i kvalitetu hrane, smanje otpad i poboljšaju usklađenost sa standardima EU za sigurnost hrane i dobrobit životinja. To bi također trebalo doprinijeti ruralnim zajednicama da iskoriste prilike cirkularne i bioekonomije, čime će se ruralne ekonomije u regiji učiniti otpornijima na potencijalne utjecaje klimatskih promjena, a ruralna područja dinamičnim prostorom za život građana zapadnog Balkana.
- Dugoročno gledano, za prelazak na održivi **prehrambeni sistem**, zemlje zapadnog Balkana morat će transformirati ne samo svoj primarni proizvodni sektor, već i sektor prerade hrane i promovirati održivu potrošnju hrane.

INICIJATIVE

- Podržati **usklađivanje poljoprivredno-prehrambenog sektora i sektora primarne proizvodnje sa standardima EU** za sigurnost hrane, zdravlje biljaka i životinja i njihovu dobrobit (poboljšanje biosigurnosti stočne farme i zdravlja životinja i prevencije bolesti; nadogradnja poljoprivrednih prehrambenih objekata)
- Ojačati službene **sanitarne kontrole** duž cijelog lanca ishrane i poboljšati **sljedivost i označavanje prehrambenih proizvoda** (uključujući usklađenu certifikaciju elektronskog sistema) kako bi se osigurala sigurnost hrane
- Poboljšati **informacije za potrošače** i promovirati održivu hranu.
- Promovirati **ekološki prihvatljivu i organsku proizvodnju hrane** i smanjenje sintetičkih hemijskih proizvoda koji se koriste u proizvodnji hrane: pesticida, veterinarskih lijekova i gnojiva
- Podržati saradnju između naučnih i obrazovnih tijela, proizvođača i prerađivača u poljoprivredno-prehrambenom sektoru radi olakšavanja **prelaska na inovativne i ekološki prihvatljive tehnologije** i metode uzgoja
- Podržati akcije za **smanjenje otpada u ruralnim i obalnim područjima** (uz puteve, u rijekama u ruralnim područjima)
- Osnažiti napore za **održivi razvoj ruralnih područja** kroz pristup 'Leader', modernizaciju fizičke imovine u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, podržavajući ekonomsku diversifikaciju i poboljšanje ruralne infrastrukture u okviru IPARD-a.

6. Biodiverzitet: zaštita i obnova ekosistema

- Osim **osiguravanja hrane, svježe vode i čistog zraka** i zaštite od poplava i nevremena, priroda **ublažava posljedice prirodnih katastrofa**, djelovanja štetočina i bolesti i doprinosi regulaciji klime, borbi protiv degradacije zemljišta i povećanju sigurnosti hrane.
- Kao regija s bogatstvom staništa i vrsta, uključujući niz važnih endemskih vrsta, Zapadni Balkan ne bi trebao štedjeti napore u zaštiti biološke raznolikosti i usluga ekosistema, uključujući usklađivanje sa zakonodavstvom EU.
- Glavni izazovi na regionalnom i nacionalnom nivou povezani su s nedostatkom **političkog opredjeljenja za poboljšanje provedbe politike biodiverziteta**, nedostatkom **finansijskih sredstava i utjecajem privrednih aktivnosti**, kao što su poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i, u manjoj mjeri, razvoj prometne, turističke i energetske infrastrukture. To je dijelom posljedica strukture postojećih proizvodnih sistema, a dijelom nedostatka svijesti, nerazumijevanja i nedostatka smjernica u vezi s dodanim vrijednostima koje biodiverzitet donosi tim sektorima (npr. oprašivanje) i ključnim zakonskim zahtjevima prirode (razvoj infrastrukture) ili razvojnim pritiscima.
- Iako postoji sveobuhvatan politički okvir, njegova provedba na terenu u regiji zaostaje. Osim toga, uspjeh svake nacionalne strategije bioraznolikosti u velikoj mjeri ovisi o tome koliko su učinkovito elementi **prirode i biološke raznolikosti integrirani** u druge politike (poljoprivreda, šumarstvo, regionalni razvoj, energetika, promet, ribarstvo itd.).
- U tom kontekstu, partneri sa Zapadnog Balkana se potiču da usklade svoje politike sa Strategijom EU-a o biološkoj raznolikosti do 2030. i da podrže stajalište EU-a u nadolazećim međunarodnim pregovorima o globalnom okviru za biološku raznolikost nakon 2020. godine.

- **Krčenje šuma i bespravna sječa** važan su izazov u tom pogledu. Povećanje dramatičnih šumskih požara na zapadnom Balkanu i najezde štetočina i izbijanje bolesti zahtijevaju bolju prevenciju rizika u održivom upravljanju šumama i korištenju zemljišta. Zemlje zapadnog Balkana trebaju izgraditi bliske međuinstitucionalne odnose i mreže s privatnim sektorom, međusobno i s državama članicama, kako bi razvile prakse dobrog upravljanja u sektoru šumarstva i kako bi smanjile rizik od nezakonitog izvoza drveta u EU.
- Nova **Strategija EU za šume**, koja je planirana u okviru Evropskog zelenog plana 2020, mogla bi poslužiti kao smjernica za učinkovito pošumljavanje i obnovu šuma u Evropi, i pomoći da se unaprijedi održivo upravljanje šumama, poveća apsorpcija CO₂ i promovira bioekonomija. Usvojit će se također mjere koje podupiru borbu protiv ilegalne sječe i lanaca vrijednosti bez krčenja šuma, koje će doprinijeti poboljšanju statusa očuvanja i otpornosti šuma na Zapadnom Balkanu. Konačno, **obalna i morska staništa** su pod visokim pritiskom. Kako je istaknuto u makroregionalnoj strategiji EUSAIR-a, održiva plava privreda nudi zanimljive mogućnosti za razvoj u obalnim regijama. Integrirano upravljanje obalnim područjem i pomorsko prostorno planiranje bitni su međusektorski alati koji se mogu primijeniti na Zapadnom Balkanu.

INICIJATIVE

- Podržati regiju u izradi i provedbi **Akcijskog plana za Zapadni Balkan u oblasti biološke raznolikosti do 2030.**
- Pomoći u izradi i provedbi **Plana obnove šumskog krajolika Zapadnog Balkana**
- Pomoći u analizi **koristi rješenja koja se temelje na biološkoj raznolikosti** i mogućnostima njihove integracije u klimatske i druge planove
- Ojačati mehanizme za **regionalnu saradnju na očuvanju biološke raznolikosti** kao i djelovanje u okviru Konvencije Ujedinjenih naroda iz Rija
- Podržati **razmjenu znanja između istraživačkih centara Svjetske banke i EU**, te istražiti mogućnosti za uspostavljanje Informacijskog centra o biološkoj raznolikosti Zapadnog Balkana

7. Mehanizmi provedbe

Ozelenjavanje postojećeg okvira

Zeleni plan za Zapadni Balkan treba gledati kao mapu mogućih mjera koje bi EU i svaki od partnera na Zapadnom Balkanu trebali zajednički usvojiti, na temelju postojećih **političkih okvira i okvira tehničke saradnje**, uključujući naročito Sporazume o stabilizaciji i pridruživanju, pregovaračke okvire i programe ekonomskih reformi. Plan bi trebao omogućiti Zapadnom Balkanu i EU da stvore jače veze između klimatskih i okolišnih aktivnosti, reformi politike i približavanja EU. On bi također trebao usmjeravati strategije finansijske i tehničke pomoći na bilateralnom i regionalnom nivou.

Reforma javne uprave

Osiguravanje usklađenosti politike na svim nivoima upravljanja ključno je za postizanje boljih sinergija između privrednih, ekoloških i društvenih dimenzija održivog društveno-ekonomskog razvoja te za smanjenje nekompatibilnosti između njih. Veći fokus pomoći EU za reformu javne

uprave na Zapadnom Balkanu na **usklađivanje politika i dimenzija zelenog rasta** naročito bi mogao doprinijeti Zelenoj agendi. Ta bi se pomoć naročito mogla usmjeriti na međuinstitucionalnu koordinaciju, statistiku i administrativne podatke (putem, na primjer, zajedničkih podatkovnih prostora za javnu upravu, kako bi se poboljšala transparentnost i odgovornost), koji će podržati proces odlučivanja, boljeg strateškog planiranja i procjene učinka za zakonodavstvo, politike i ulaganja u infrastrukturu.

Upravljanje javnim finansijama

Komunalna poduzeća na Zapadnom Balkanu zahtijevaju znatna ulaganja, posebno u sektorima otpada i vode, i ona trebaju biti samoodrživa. Dakle, njihove cijene trebaju odražavati stvarni puni ciklus troškova, a potrebno se pripremiti i za buduće korištenje strukturnih fondova EU. Iz ove perspektive, važno je da partneri već sada otpočnu **makroekonomski proces**, odnosno proces uspostavljanja održivog sistema za ulaganja po principu 'zagađivač plaća'. Posebni „zeleni“ fondovi ne bi trebali biti budžetske stavke već bi trebali postati pravi instrumenti sufinansiranja. **Uključivanje okoliša i klime** u relevantna područja politike zahtijeva rad s ministarstvima odgovornim za privredni razvoj, planiranje i finansiranje te izgradnju njihovih kapaciteta u oblastima kao što su računovodstvo i vrednovanje prirodnog kapitala, zeleno budžetsko planiranje/zeleno oporezivanje i korištenje tržišno utemeljenih instrumenata, kao što su ekološki porezi, naknade i subvencije za upravljanje tržištima.

Program trgovanja emisijama

Potrebno je ispitati mogućnost ranog pristupanja Zapadnog Balkana **Programu Evropske unije za trgovanje emisijama** (ETS), kao što je uradila Hrvatska. Partneri sa Zapadnog Balkana zahtijevat će značajnu tehničku pomoć i izgradnju administrativnih kapaciteta kako bi došli do faze u kojoj bi to moglo biti izvodljivo. Korištenje prihoda od dodatnih dozvola za avijaciju u okviru ovog programa mogao bi biti dodatni izvor prihoda.

Zeleni programi ekonomskih reformi

Jedan od pokretača provedbe Zelene agende je osmišljavanje relevantnih politika i reformi u programima ekonomskih reformi. Cilj im je postići nacionalnu saglasnost o strukturnim izazovima ekonomije na nivou cijele zemlje i određivanje prioriteta reformi. Programi ekonomskih reformi bi stoga trebali **procijeniti mogućnost prelaska na ekološki održiviju, kružnu i niskougljičnu ekonomiju** na Zapadnom Balkanu. U tu svrhu, programi ekonomskih reformi trebaju obuhvatiti pokazatelje o ciljevima održivog razvoja i učinkovitosti resursa, u skladu s aktivnostima Evropskog semestra. Na primjer, Pregled stanja u pogledu učinkovitosti resursa, o čemu Zapadni Balkan već djelomično izvještava, mogao bi se koristiti za dobivanje informacija o njihovom prelasku na model održivog privrednog rasta.

Upravljanje okolišem, usklađivanje i provedba

Uspostavljanje potrebnog šireg **okvira za upravljanje okolišem** bit će izazov. To podrazumijeva uspostavu djelotvornih mehanizama za sudjelovanje javnosti, pristup informacijama, pristup pravdi u pitanjima okoliša i izvještavanja o okolišu. Postoji potreba za jačanjem administrativne sposobnosti tijela odgovornih za **procjene utjecaja na okoliš u kontekstu strateškog planiranja, programa i projekata**. Procjenama okoliša osigurava se da su ekološke implikacije

odluka o strateškom planiranju, programima i projektima koji će vjerovatno imati značajne učinke na okoliš uzete u obzir prije nego se takve odluke donesu. Uključenost civilnog društva, kao i ekoloških, lokalnih i regionalnih vlasti je ključna.

Visok stepen zaštite okoliša moguće je postići samo ako se zakonodavstvo uskladi s relevantnim propisima EU iz oblasti okoliša i ako se provodi u praksi. Presudno je osnažiti kapacitete nadležnih tijela zapadnobalkanskih partnera za **praćenje, promoviranje i provođenje obaveza iz oblasti okoliša**. To uključuje osiguranje administrativnih kapaciteta za **borbu protiv ekološkog kriminala** i drugih teških prekršaja kroz učinkovite okolinske inspekcije te administrativne i kazneno-pravne mjere.

Mehanizam pravedne tranzicije Zapadnog Balkana

Da bi bio uspješan, prelazak na klimatsku neutralnost mora biti **socijalno pravedan i uključiv**. Valja istaći da ne ulaze sve regije i svi partneri u tranziciju sa iste tačke niti imaju istu mogućnost odgovora, a najranjiviji su oni koji su najizloženiji štetnim učincima klimatskih promjena. Evropskim zelenim planom predloženo je uspostavljanje Mehanizma pravedne tranzicije i Fonda za podršku društvima u procesu tranzicije. Ovaj bi sistem mogao biti model za sličan mehanizam za ekonomije Zapadnog Balkana. Mehanizam bi se mogao fokusirati na regije i gradove koji su najviše pogođeni tranzicijom, odnosno čija je ekonomija visokog energetskeg intenziteta i koja se oslanja na fosilna goriva. Time bi se mobilizirali resursi koji će omogućiti pristup programima prekvalifikacije i poslovima u novim privrednim sektorima.

Uključivanje lokalnih i regionalnih vlasti

EU podržava regije s velikom potrošnjom ugljena i velikim emisijama ugljika koje su u tranziciji kako bi osigurala pravednu tranziciju u kojoj ni jedna regija niti građanin neće biti zapostavljeni. Platforma EU za **regije s velikom potrošnjom uglja u tranziciji** olakšava razmjenu najboljih praksi, strategija i projekata s potencijalom za pokretanje procesa tranzicije. Ona također pruža pomoć koja je prilagođena konkretnim potrebama, kao što je npr. izrada i provedba dugoročnih tranzicijskih strategija. Proširenjem ove Platforme na Zapadni Balkan pomoglo bi se regijama koje su u tranziciji da krenu u pravcu klimatske neutralnosti.

Još jedna akcija koja bi mogla biti od interesa za regiju Zapadnog Balkana je **pilot akcija za regije u industrijskoj tranziciji**, koja podržava regije Evropske unije u upravljanju tranzicijom ka niskougljičnoj ekonomiji. Do sada je dvanaest pilot regija dobilo podršku prema njihovim specifičnim potrebama koja je bila usmjerena na jačanje njihovih inovacijskih kapaciteta, uklanjanje prepreka ulaganjima i kroz koju su radnici opremljeni odgovarajućim vještinama koje su im potrebne da se pripreme za ekonomsku transformaciju. Pilot akcijom se istražuju novi načini da se regijama pomogne da iskoriste prednosti globalizacije kroz dekarbonizaciju, inovacije, digitalizaciju i razvoj vještina ljudi. Ako se akcija nastavi nakon pilot-programa, mogla bi se proširiti i na Zapadni Balkan.

EU **Sporazum gradonačelnika za klimu i energiju** okuplja više od 9000 gradova i općina u Evropi, koje su se dobrovoljno obavezale na brzu provedbu klimatskih i energetskeg ciljeva Evropske unije. Gradovi potpisnici obavezali su se da će do 2030. godine ispuniti ciljeve EU i smanjiti emisije stakleničkih gasova za 40% te usvojiti zajednički pristup ublažavanju i

prilagođavanju klimatskim promjenama. Brojni gradovi na zapadnom Balkanu već su se pridružili ovom Sporazumu, a treba potaknuti i druge da učine isto.

Pametna specijalizacija

Zelena agenda za Zapadni Balkan može imati velike koristi od **strategija pametne specijalizacije**, koje su zamišljene kao programi transformacije za održivost zasnovane na konkretnom mjestu i inovacijama. Oni stvaraju priliku za uključivanje regija i gradova u transformaciju doprinoseći Evropskom zelenom planu i pružajući opći okvir i smjer za ulaganja u inovacije. Strategije Crne Gore i Srbije mogu poslužiti kao inspiracija ostalim zemljama zapadnog Balkana. Strategija pametne specijalizacije Crne Gore, koja je usvojena 2019. godine, bavi se okolišem i održivošću u dvije prioritetne oblasti. Prva je održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane, a druga energija i održivi okoliš.

Istraživanje i inovacije

Zapadni Balkan već sudjeluje u Okvirnom programu Evropske unije za istraživanje i inovacije 'Horizont 2020' s oko 200 aktera i 30 miliona eura dodijeljenih u 2019. godini. Novi **Okvirni program za istraživanje i inovacije 'Horizont Evropa'** snažnije će se fokusirati na širenje izvrsnosti i smanjenje razlika u istraživanju i inovacijama, što će naročito biti korisno za ekonomije zapadnog Balkana. Na zapadnom Balkanu provode se dvije makroregionalne strategije Evropske unije s jakom inovacijskom komponentom: Dunavska strategija i Jadransko-jonska strategija. One bi trebale nastaviti podržavati inovacije i prekograničnu saradnju u ostvarivanju srednjoročne vizije za regije.

Programi regionalne saradnje

Regionalna saradnja pruža priliku za rješavanje zajedničkih problema te za razmjenu znanja i dobre prakse. EU već niz godina finansira namjenske projekte regionalne saradnje u području okoliša i klime. Projekt **Regionalne ekološke mreže za pristupanje** doprinio je poboljšanju okoliša i klime na Zapadnom Balkanu i približavanju regije standardima EU. **Regionalna pristupna mreža za okoliš i klimu** nastavila je jačati regionalnu saradnju između zemalja kandidata i potencijalnih kandidata. Trenutno je prati Partnerski program za pristupanje u oblasti okoliša (EPPA) i Podrška EU za klimatske akcije u zemljama korisnicama IPA II – „Tranzicija prema ekonomiji s niskim emisijama i otpornoj na klimatske promjene“, koja podržava integraciju zapadnobalkanskih partnera u EU u oblasti okoliša i klime.

Vijeće za regionalnu saradnju

Vijeće za regionalnu saradnju moglo bi igrati važnu ulogu u izgradnji regionalne dimenzije Zelene agende. **Vijeće za regionalnu saradnju** je sveobuhvatni okvir saradnje u regionalnom vlasništvu čiji je cilj unapređenje evropskih i evroatlantskih integracija regije. Ono radi na razvijanju i održavanju političkog dijaloga, pomirenja, tolerancije i otvorenosti prema saradnji kroz provedbu regionalnih inicijativa usmjerenih na privredni i društveni razvoj. Što se tiče okoliša i klimatskih promjena, Vijeće za regionalnu saradnju održava stalni dijalog o regionalnoj politici na visokom nivou i podržava regionalnu saradnju u pravcu ispunjavanja klimatskih obaveza iz Pariza i energetske i klimatske ciljeve do 2030. godine.

Prometna zajednica

Ugovor o prometnoj zajednici, koji je na snazi od 2017. godine, ima za cilj integraciju sistema prometnog tržišta Zapadnog Balkana u EU. Da bi se to postiglo, Ugovor predviđa uspostavu tehničkih odbora koji će partnerima pomoći da transponiraju pravnu stečevinu EU i provedbu odgovarajuće reforme. Prometna zajednica može biti ključna u identificiranju prioritetnih prometnih ulaganja s naglaskom na TEN-T mrežu, rješavanju regulatornih prepreka zelenoj tranziciji i promoviranju i razvoju zelenih strategija mobilnosti i ulaganja u cijeloj regiji, kao i uključivanju okoliša u sve aspekte transporta. U tom smislu, Prometna zajednica razvija tekući plan rada za razvoj prioritetnih projekata, koji će doprinijeti uravnoteženom održivom razvoju u smislu ekonomije, prostorne integracije, okolišnog i društvenog utjecaja.

Energetska zajednica

Energetska zajednica, koje je osnovana 2005. godine, spaja Evropsku uniju i njezine susjede kako bi stvorila integrirano panevropsko energetske tržište. Njezin ključni cilj je proširiti pravila i načela unutarnjeg energetskeg tržišta Evropske unije na jugoistočnu Europu, regiju Crnog mora i šire na temelju pravno obavezujućeg okvira. Stabilan regulatorni i tržišni okvir koji može privući ulaganja u proizvodnju električne energije i mreže, odgovarajući uvjeti za prekograničnu trgovinu energijom, poboljšana sigurnost snabdijevanja i povećano korištenje obnovljive energije i energetska učinkovitost glavne su osi na koje se ova zajednica fokusira. Zajednica ostaje ključni promotor pravila i standarda tranzicije ka čistoj energiji u regiji zapadnog Balkana. Energetska zajednica nastavit će pratiti provedbu proširene pravne stečevine Evropske unije i uključit će se u uspostavljanje Platforme za rudarske regije u tranziciji za Zapadni Balkan i Ukrajinu.

Jačanje kapaciteta

Mnoge ovdje predložene akcije zahtijevat će snažne komponente izgradnje kapaciteta. Uz tradicionalnu pomoć konsultantskog tipa, DG NEAR nadzire dva važna instrumenta za izgradnju administrativnih kapaciteta koji mogu biti korisni u provedbi Agende. Tehnička pomoć i razmjena informacija (**TAIEX**) podržava javnu upravu u pogledu približavanja, primjene i provedbe zakonodavstva EU-a, kao i olakšavanja razmjene najboljih praksi EU-a. Ona je usmjerena na potrebe i pruža kratkoročno, prema potrebama prilagođeno stručno znanje o transponiranju, provedbi ili primjeni određenog dijela zakonodavstva EU-a. **Twinning** je instrument Evropske unije za institucionalnu saradnju između javnih uprava u državama članicama i korisnika. On objedinjuje stručnost javnog sektora u pravcu ostvarivanja konkretnih rezultata kroz istorazinske aktivnosti definirane u srednjoročnom programu. I TAIEX i Twinning važni su instrumenti kada je u pitanju izgradnja kapaciteta na Zapadnom Balkanu.

Mreže na nivou Evropske unije

Evropska agencija za okoliš i mreže stručnjaka za okoliš na nivou Evropske unije kao što su Evropska mreža za informiranje i posmatranje okoliša (Eionet), Mreža Evropske unije za primjenu i provedbu zakona o okolišu, Evropska mreža državnih tužilaca u području okoliša, Forum sudaca EU za okoliš i EnviCrimeNet (policija) igraju važnu ulogu u razmjeni dobrih praksi, razvoju praktičnih alata za otkrivanje i istrage i stručno osposobljavanje. Ove su mreže

pokazale dodanu vrijednost multidisciplinarnog pristupa potrebnog za učinkovito osiguranje usklađenosti s okolišem i otvorene su za zemlje kandidate i potencijalne kandidate.

Obrazovanje i podizanje svijesti

Kako bi se podigla svijest o efektima klimatskih promjena na društvo na Zapadnom Balkanu, važno je organizirati više **događaja i kampanja**, te na taj način potaknuti političku debatu i pomoći društvu da pronađe rješenja za hvatanje u koštac s ovim izazovima. Na taj će se način građani informirati o posljedicama klimatskih promjena, ali i potaknuti da djeluju i zahtijevaju promjene. Postojeće akcije kao npr. **Sedmica klimatske diplomatije** i **Evropski sporazum o klimi**, koje su predviđene Evropskim zelenim planom, mogle bi se proširiti na Zapadni Balkan.

Obrazovanje je ključno za pozitivan utjecaj na ponašanje u vezi s okolišem - počevši od najranije dobi - kao i za prekvalifikaciju radnika iz industrija u tranziciji. Nastavni planovi i programi trebaju uključivati ključne kompetencije i vještine potrebne za rad u zelenoj ekonomiji. Da bi se uspješno implementirala, Zelena agenda za Zapadni Balkan treba imati svoje odjeke u **reformi obrazovnih sistema** kako bi se zagarantovalo da će ljudi biti opremljeni i spremni za tržište rada i društvo sutrašnjice. Uz odgovarajuće informiranje i obrazovanje, mladi u regiji mogu odlučno doprinijeti provedbi Zelene agende. Evropski zeleni plan također će se morati pretočiti u različite komponente vodećeg programa EU za obrazovanje Erasmus+, koji je dostupan u regiji.

8. Instrumenti finansiranja

Provedba ambiciozne Zelene agende za Zapadni Balkan zahtijevat će **značajno javno i privatno finansiranje na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou**. O vanjskim instrumentima u okviru sljedećeg Višegodišnjeg finansijskog okvira EU-a (VFO, 2021-2027.) trenutno se pregovara s Vijećem i Evropskim parlamentom. Da bi se popunio značajan finansijski jaz, ovo javno finansiranje Evropske unije morat će biti dodatno potpomognuto finansiranjem iz privatnog sektora. Štaviše, bit će potrebna dodatna podrška država članica Evropske unije kao i finansijsko učešće strana korisnica. U tom smislu, Komisija može razmotriti pružanje podrške inovativnim finansijskim instrumentima kao što su zelene obveznice, koje mogu mobilizirati javna i privatna ulaganja u mjeri u kojoj je to potrebno za provedbu Zelene agende.

Finansijska pomoć u oblasti okoliša i klimatskih promjena do sada je uglavnom bila sektorska i usmjerena na proces usklađivanja s pravnom stečevinom EU-a prema zahtjevima Poglavlja 27, uz aktivnosti koje su se realizirale na bilateralnom (uglavnom ulaganja) i regionalnom nivou (uglavnom izgradnja kapaciteta). S obzirom na sveobuhvatnu prirodu Zelene agende, fokus u predstojećim godinama morat će se proširiti **na šira pitanja održivog privrednog razvoja**, kako bi se zelena pitanja dodatno integrirala u finansijsku pomoć i podržale sve relevantne institucije. U tom pravcu, potrebno je poštovati, u najvećoj mogućoj mjeri, zeleno načelo „nenanošenja štete“ i taksonomiju EU.

Predloženi **Pretpristupni instrument (IPA) III** predviđa namjenski programski okvir za provedbu Zelene agende i održivu povezanost.

Prema nacrtu prijedloga, korisnici ovog instrumenta pozvat će se da **razvijaju energetske**

učinkovitost i obnovljive izvore energije i da se prebace na **resursno učinkovitu, sigurnu i održivu ekonomiju s niskim udjelom ugljika** u skladu sa širim ciljevima Evropske unije u oblasti klime i zaštite okoliša. Kroz održivo korištenje prirodnih resursa, naši partneri mogu postići više standarde zaštite okoliša i zdravlja ljudi te povećati stepen ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promjenama. Osim što bi direktno koristilo zdravlju i dobrobiti građana, ovim bi se regija učinila privlačnom za ulaganja i turizam, i iskoristio bi se značajan privredni potencijal zelenog rasta i kružne ekonomije.

Komisija također može istražiti koliko je izvodljivo koristiti postojeće instrumente finansijske pomoći za uspostavu ili podršku nizu **tržišnih instrumenata u regiji**, kao što su fond(ovi) za ulaganja u prirodni kapital ili namjenska zelena komponenta u okviru Plana vanjskih ulaganja koji podržava projekte koji imaju pozitivan utjecaj na zajednicu, ekologiju, privredu i okoliš, ali koji ne mogu pristupiti tradicionalnom finansiranju zbog percipiranih rizika.

Albanija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija i dalje će imati koristi od višegodišnjih **programa ruralnog razvoja u okviru Pretpristupnog instrumenta (IPARD)**. IPARD programi sadrže listu od 11 mjera koje su partneri odabrali za provedbu. U okviru svake od mjera, korisnici mogu odrediti prioritete i odabrati sektore koji bi trebali dobiti pomoć. Održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane trebali bi biti središnji dio IPARD-a u okviru novog VFO-a.

Premda finansiranje iz IPA-e može biti dovoljno za pokretanje aktivnosti u ključnim područjima, suštinski je bitno osigurati značajna sredstva od drugih relevantnih aktera, a naročito **međunarodnih finansijskih institucija**. Evropska investicijska banka, sada „klimatska banka“ EU-a, igrat će posebnu ulogu, u bliskoj saradnji s Evropskom komisijom. Mogla bi se također istražiti i mogućnost uspostavljanja **Instrumenta za podršku strukturnim reformama**, kao vida podrške na zahtjev za reforme koje pospješuju rast. Komisija također može nastaviti koristiti oprobane mehanizme kombiniranog finansiranja i inovativne finansijske instrumente kako bi osigurala najveći učinak.

Investicijski okvir za Zapadni Balkan (WBIF) je jedan takav kombinirani finansijski instrument koji može podržati Zeleni plan. Već je aktivan u sektoru zaštite okoliša i energetike. U skladu s nadolazećim Višegodišnjim okvirom, EU će tražiti od WBIF-a da osigura investicijske grantove i podršku izgradnji kapaciteta u tim područjima. Konkretno, mogu se dodatno mobilizirati dva postojeća WBIF kombinirana finansijska instrumenta koja se posebno fokusiraju na obnovljive izvore energije i energetska učinkovitost. **Fond za zeleni rast (GGF)**, koji je strukturiran kao javno-privatno partnerstvo, može nastaviti finansirati zelena ulaganja, dok **Regionalni program energetske učinkovitosti (REEP)** može podržati transpoziciju i provedbu pravne stečevine Evropske unije o energetska učinkovitosti u kombinaciji s finansiranjem preduzeća, domaćinstava i subjekata u javnom sektoru koji ulažu u energetska učinkovitost.

Finansiranje će također biti ključno za istraživanje i inovacije. **Evropsko inovacijsko vijeće (EIC)** najambicioznija je inicijativa EU-a u oblasti revolucionarnih i disruptivnih inovacija i u potpunosti uključuje Zapadni Balkan. Regija također može imati koristi od finansijskog instrumenta **InnovFin** u okviru programa Horizont 2020.

Konačno, moglo bi se razmotriti proširivanje **Garancijskog instrumenta za Zapadni Balkan (EFSD+)**, koji je nasljednik sadašnjeg Evropskog fonda za održivi razvoj (EFSD) na Zapadni Balkan, kao način da se privuku privatna ulaganja i tako povećaju zelena ulaganja u relevantna područja, čime bi se osnažila konkurentnost regije i otvorila nova radna mjesta. Korištenje

ovih garancija moglo bi biti posebno važno za provedbu Zelene agende kada su u pitanju aktivnosti kao što su: (1) pokretanje komercijalnog finansiranja uz državne garancije kao podrške prioritetima WBIF-a, uključujući ulaganja u komunalnu infrastrukturu u području okoliša, recikliranja, energetske učinkovitosti i obnovljive energije, kao i manjim projektima javno-privatnog partnerstva, gdje je to izvodljivo; (2) veće ulaganje u „zeleno poduzetništvo“ kao i podrška prelasku na kružnu ekonomiju, na inovativne i ekonomski održive načine.